

Verslag

Titel verslag: **Medische Werkgroep Hoboken**
Datum vergadering: 04 juni 2021
Plaats vergadering: videoconferentie
Datum volgende vergadering: 3 december 2021 van 9 tot 12u

Naam	Bedrijf	Naam	Bedrijf
Aanwezig			
Elke Adriaenssens	VMM	Pieter De Wilde	District Hoboken
Nele Bal	OVAM	Carmen Franken	PIH
Michiel Ceulemans	Umicore	Moeni Gabriël	Kind en Gezin
Tom De Boeck	Districtcollege Hoboken	Kristel Heyman	Stad Antwerpen, afdeling klimaat en leefmilieu
Karin De Clercq	Stad Antwerpen, afdeling welzijn (gezondheid)	Carine Leys	Districtcollege Hoboken
Petra De Clercq	OVAM	Ineke Pycke	Stad Antwerpen, districtssecretaris Hoboken
Annelies De Decker	PIH	Liesbet Van Rooy	Agentschap Zorg en Gezondheid (AZG) (voorzitter)
Emmy De Graef	Umicore	Filip Vanderoost	Huisartsenvereniging Antwerpen Zuid (HAAZ)
Liesbet De Groot	Logo Antwerpen		
Kathleen Degroeve	Logo Antwerpen		
Tine De Voecht	St. Agnes Basisschool		
Verontschuldigd			
Vera Nelen	PIH (voorzitter)	Veerle Van der Smissen	CLB, Antwerpen
Leen Van Den Eede	Stad Antwerpen, onderwijsnetwerk Antwerpen		

Dr. Vera Nelen is verontschuldigd voor de vergadering van de medische werkgroep. Liesbet van Rooy (AZG) neemt het voorzitterschap op.

Agenda

1. Resultaten lood-in-bloed onderzoek voorjaar 2021 (PIH)..... 2
2. Toelichting resultaten luchtkwaliteitsmetingen in Hoboken (VMM) 4
3. Stand van zaken wijkwerker (Logo)..... 5
4. Stand van zaken Umicore 5
5. Stand van zaken bodemanalyses (OVAM)..... 6
6. Communicatie 6
7. Varia 7

1. Resultaten lood-in-bloed onderzoek voorjaar 2021 (PIH)

Het deelnamepercentage in het voorjaar 2021 bedraagt 64,3% en ligt hoger dan voorgaande campagnes. Dit hoge deelnamepercentage kan verklaard worden doordat de deelnemers werden gerekruteerd zowel via de school als via een persoonlijke uitnodiging aan huis door de wijkwerker, maar ook door het feit dat de problematiek leeft in de wijk als gevolg van de minder goede resultaten van het voorjaar 2020.

Het gemiddelde loodgehalte van kinderen in de wijk is gedaald ten opzichte van het najaar 2020 en bedraagt 3,42 µg/dl (najaar 2020: 4,12 µg/dl).

- Het gemiddelde loodgehalte is gedaald bij de drie leeftijdsgroepen. De hoogste loodwaarden worden gevonden bij de peuters.
- De daling van het gemiddelde loodgehalte wordt geobserveerd in de drie woonzones.
- Het percentage van kinderen in de wijk met een loodgehalte boven de 5 µg/dl bedraagt 18,8%. Dit percentage is gedaald ten opzichte van het najaar 2020 (26,3%).
- Er hebben vijf kinderen een waarde boven de 10 µg/dl. Geen enkel kind heeft een loodwaarde boven de 20 µg/dl.

Continue opvolging van kinderen in Moretusburg-Hertogvelden blijft belangrijk om hun gezondheid te beschermen:

- Het gemiddelde loodgehalte bij kinderen in de wijk is significant hoger dan bij kinderen uit de controlegroep.
- Ondanks de daling ten opzichte van het najaar 2020 hebben nog steeds 41,5% van de kinderen die in de zone het dichtst bij de fabriek wonen een waarde boven de 5 µg/dl.
- Er zijn verschillende kinderen met een loodwaarde boven de 10 µg/dl. De meesten hiervan wonen in de zone het dichtst bij de fabriek (MO1).

Er werd een significant verschil in loodgehalte waargenomen tussen de kinderen uit de controlegroep en de extra groep kinderen die buiten de wijk wonen en eenmalig konden deelnemen. Dit resultaat kan een extra motivering zijn voor het uitgebreider onderzoek dat in de toekomst zal plaatsvinden. M.b.v. dit onderzoek wil men meer inzicht krijgen in de gezondheidsimpact van zware metalen in de ruimere omgeving, dus breder dan enkel in de wijken rond de fabriek.

In bijlage:

- Rapport van het PIH omtrent de lood-in-bloedwaarden voorjaar 2021.
- Rapport extra deelnemers van het PIH

Nieuw in het rapport van het PIH is de voorstelling van een stapsgewijs / gradueel referentiekader voor waarden onder de 5 µg/dl.

De loodgehaltes in bloed werden in het verleden, zowel op individueel niveau als op groepsniveau, vergeleken met de referentiewaarde gehanteerd door de CDC (American Centers for Disease Control and Prevention). In 2012 werd deze referentiewaarde voor lood in bloed verlaagd van 10 naar 5 µg/dl. Nu is er een consensus dat er strikt gezien geen veilige waarde voor lood-in-bloed is waar beneden effecten uit te sluiten zijn. Daarom hanteren verschillende instanties een daling van 1% IQ als basis voor een referentiewaarde. Dit resulteert in toetsingswaarden voor lood-in-bloed tussen 1 tot 1,5 µg/dl. Deze

gezondheidskundige toetsingswaarde is echter momenteel niet haalbaar, maar moet op termijn wel worden nagestreefd om de gezondheid maximaal te beschermen.

Daarom wordt een gradueel referentiekader voorgesteld:

- 4 µg/dl (op basis van de controlegroep in de buurt)
- 2 µg/dl (op basis van achtergrondblootstelling Europese buurlanden)

Om op groepsniveau nog steeds de vergelijking met voorgaande campagnes te kunnen doen, worden de loodgehaltes als percentages in vier groepen van loodgehaltes weergegeven (0 tot 4,9 µg/dl, 5 tot 9,9 µg/dl, 10 tot 19,9 µg/dl en ≥ 20 µg/dl). Door het nieuwe graduele referentiekader dat werd opgesteld, wordt vanaf deze campagne ook de spreiding onder de 5 µg/dl toegevoegd aan het rapport. Zo kan o.a. nagegaan worden hoeveel deelnemers een waarde onder de 2 µg/dl en 4 µg/dl hebben.

Op individueel niveau worden de persoonlijke waarden van de deelnemers gecommuniceerd en vergeleken met de referentiewaarden van 2 µg/dl en 4 µg/dl. Beneden de 2 µg/dl is een goede waarde. Vanaf 2 µg/dl worden preventietips vermeld. Vanaf 4 µg/dl wordt aangegeven dat beroep kan gedaan worden op wijkwerker Liesbet De Groot. Vanaf 10 µg/dl zal de wijkwerker zelf het initiatief nemen voor een gesprek en onderzoek.

De manier waarop de resultaten gecommuniceerd worden, is heel belangrijk. PIH zal de communicatie nog eens grondig bekijken. Dit betreft o.m. de verwoording in de brief met betrekking tot de individuele resultaten.

Als een kind bepaalde gezondheidseffecten heeft, is het belangrijk om naar een arts te gaan. Artsen moeten ook voldoende op de hoogte zijn van de problematiek.

Een paar jaar geleden werd een infomoment georganiseerd voor huisartsen en werd er een steekkaart opgemaakt. Naar aanleiding van het nieuwe referentiekader dat gehanteerd wordt, gaat Logo samen met PIH en AZG de steekkaart updaten. Na iedere medische werkgroep (om de 6 maanden) krijgen alle huisartsen een update (via mail). Belangrijk is om ook nieuwe huisartsen en zeker de kinderartsen te informeren.

Er werden in het voorjaar 2021 in totaal 66 extra deelnemers (dus buiten de wijk Moretusburg-Hertogvelden) onderzocht: 60 kinderen en 6 volwassenen. 1 kind was afkomstig uit de wijk maar viel buiten de leeftijdscategorie van 1-12 jaar. Het gemiddelde loodgehalte van de extra groep kinderen bedraagt 2,17 µg/dl. Drie kinderen hadden een waarde boven de 5 µg/dl. Eén kind had een waarde boven de 10 µg/dl. Liesbet De Groot is bij alle gezinnen met een verhoogde waarde langs geweest.

Of (grote) afbraak- of verbouwingswerken in Hoboken (o.a. De Pluim) ook een invloed gehad kunnen hebben op de lood-in-bloedwaarden is niet duidelijk. Aannemers kunnen er alleszins nog eens op gewezen worden om extra alert te zijn en preventieve maatregelen te hanteren.

Er is momenteel geen duidelijk beeld over hoeveel kinderen gezondheidsproblemen hebben, die gelinkt kunnen zijn aan hoge loodwaarden. Een werkgroep van medici beslist over zorgondersteuning voor kinderen in de wijk. Er is informatie op individuele basis (privacy gevoelig), maar nog te weinig informatie betreffende de impact op groepsniveau. Dit zou op één of andere manier beter in beeld gebracht moeten worden, maar dit is niet evident.

Kind en Gezin heeft een consultatie bureau in de Oudestraat waar kinderen tussen 0 en 2,5 jaar opgevolgd worden. 1 van de standaardonderzoeken is een (longitudinaal) ontwikkelingsonderzoek. Intern wordt reeds bekeken hoe artsen en verpleegkundige extra geïnformeerd kunnen worden over de loodproblematiek en

de mogelijke gevolgen voor de ontwikkeling van deze kleine kinderen zodat signalen nog sneller kunnen opgepikt worden en (indien nodig) kan doorverwezen worden. Doorverwijzing van een kind gebeurt steeds naar huisarts of kinderarts, nooit rechtstreeks naar een gespecialiseerde arts (bv. neuroloog). Omdat de informatie die in een databank ingegeven wordt complex is, is het op korte termijn niet mogelijk om rapporten te trekken op groepsniveau. Er kan wel verder nagedacht worden over hoe meer informatie op groepsniveau in beeld gebracht kan worden.

De vraag wordt regelmatig gesteld om het onderzoeksgebied al dan niet éénmalig uit te breiden. Elke campagne krijgen kinderen die ongerust zijn en vragen om hun loodwaarde te laten bepalen eenmalig de kans om deel te nemen aan de studie. Uitzonderlijk kunnen ook volwassenen deelnemen (bv. zwangere vrouwen, vrouwen met een kinderwens, ouders van kinderen met een verhoogde waarde, etc.). Als de waarde van een kind niet goed is, kan dit ook in de toekomst mee opgevolgd worden, net zoals bij kinderen die verhuizen.

De uitbreiding van het onderzoeksgebied is niet zo eenvoudig (wijziging procedures, logistieke uitdaging, financiële middelen). Het project humane biomonitoring (HBM) zal meer inzichten kunnen geven bv. op het vlak van de afstandsrelatie. Op basis van de resultaten van de HBM kan dan een beslissing genomen worden over de uitbreiding van het onderzoeksgebied. Opnieuw zal heel duidelijk naar de bewoners van Hoboken gecommuniceerd moeten worden wat men van deze HBM mag verwachten (Wie en wat wordt getest? Waarom?...).

2. Toelichting resultaten luchtkwaliteitsmetingen in Hoboken (VMM)

Zware metalen in PM₁₀-stof

De jaargemiddelden van arseen en lood waren in 2020 vergelijkbaar met 2019, enkel voor cadmium was er een daling. In 2020 was er een overschrijding van de streefwaarde voor arseen op alle meetplaatsen. In de eerste 2 maanden van 2021 daalt het gemiddelde van arseen in vergelijking met 2019; voor lood en cadmium bleven de gemiddelden van dezelfde grootteorde.

Zware metalen in depositie

De hoogste deposities mat de VMM in 2020 op de meetplaatsen het dichtst tegen Umicore. De deposities dalen naarmate de afstand tot het bedrijf toeneemt. Uit de indicatieve toetsing aan de VLAREM normering blijkt dat de grenswaarde voor lood en de richtwaarde voor cadmium gehaald worden, de richtwaarde voor lood wordt overschreden in 2020. Na de stijging van 2019 en 2020, daalden de deposities in de eerste 4 maanden van 2021.

SO₂, NO₂, PM₁₀ en PM_{2,5}

In 2020 lagen de jaargemiddelden, dag- en uurwaarden onder de Europese grenswaarden. De WGO advieswaarden voor daggemiddelden werden overschreden voor SO₂, PM₁₀ en PM_{2,5}. Voor fijn stof werden ook de WGO-advieswaarden voor het jaargemiddelde overschreden. In januari 2021 werden de NO₂-metingen stopgezet.

In bijlage: Samenvatting van VMM omtrent de luchtkwaliteit in de omgeving van Umicore in 2020 en 2021

Wat betreft lood in fijn stof wordt steeds vergeleken met de WHO-grenswaarde waarop ook de Europese Commissie zich baseert. De WHO stelt ondertussen ook dat er geen veilige lood-in-bloedwaarde is, maar heeft officieel zijn adviezen (air quality guidelines) nog niet aangepast. De medische werkgroep zal een brief naar de WHO sturen om de WHO-grenswaarde voor lood aan te passen. PIH en AZG geven een aanzet voor een brief.

Bij overschrijdingen van uurconcentraties (SO₂) of dagconcentraties (SO₂ of metalen) wordt door Umicore onderzocht of er een oorzaak kan teruggevonden. Vaak is dit het geval, soms ook niet. De bevindingen worden meegenomen in het maatregelenplan.

3. Stand van zaken wijkwerker (Logo)

Liesbet De Groot geeft een overzicht van de belangrijkste bevindingen en taken die ze van januari tot en met juni 2021 als wijkwerker heeft verricht. De focus ligt nog steeds in de wijken Moretusburg-Hertogvelden maar ze ziet toch een uitbreiding van het werkgebied. Als wijkwerker is ze het eerste aanspreekpunt voor vragen en bezorgdheden van buurtbewoners, ze begeleidt en volgt gezinnen op...

- Januari: Umicore lanceerde een nieuw communicatieplatform (via facebook) waar bewoners informatie vinden en terecht kunnen met vragen. Liesbet werd ook gecontacteerd over haar aanpak en ervaringen omtrent communicatie met de buurtbewoners (en in het bijzonder anderstaligen). Omwille van coronamaatregelen zijn er geen bezoeken bij mensen in huis. Gesprekken vinden plaats aan de voordeur of in de tuin.
- Februari: Een nieuwe beweging 'Gewoon gezond Hoboken' is actief. Dit is een vereniging van Hobokenaars die streven naar een gezonde leefomgeving voor elke Hobokenaar. Logo heeft een online overleg gehad met deze groep omtrent alle bezorgdheden die er leven.
- Maart: Naar aanleiding van de 'Gewoon gezond Hoboken'-beweging en de Pano- en Knackreportage is het werkingsgebied duidelijk vergroot. Mensen uit een ruimere omgeving dan de wijken Moretusburg-Hertogvelden hebben vragen en bezorgdheden.
- April: De bloedprikcampagne is heel vlot verlopen (een goed geolied team). PIH heeft ook een extra verpleegkundige opgeleid.
- Mei: Verhoogde lood-in-bloedwaarden worden persoonlijk meegedeeld door Liesbet (vooraleer de brief in de bus valt) om de gezinnen optimaal te kunnen ondersteunen en begeleiden.
- Juni: Er is gestart met de stakeholders te bevragen in het kader van de humane biomonitoringscampagne.

4. Stand van zaken Umicore

Michiel Ceulemans van Umicore licht in een presentatie de laatste meetresultaten inzake lood, arseen en cadmium toe alsook de stand van zaken van belangrijkste maatregelen, projecten en studies.

Meetresultaten luchtkwaliteit in Moretusburg

- Lood in fijn stof: grenswaarde van 500 ng/m³ wordt op alle meetposten behaald.
- Arseen in fijn stof: streefwaarde van 6 ng/m³ wordt niet behaald.
- Cadmium in fijn stof: streefwaarde van 5 ng/m³ wordt opnieuw bereikt op alle meetposten.
- Lood in uitvallend stof: daling in glijdend jaargemiddelde ten gevolge van het wegvallen van het hoge maandgemiddelde van februari 2020 (stormmaand).

Loodraffinaderij

- Ingebruikname van een nieuwe hal met saswerking. Optimalisatie van saswerking is nog voorzien.
- Verdere stofbeperking in het gebouw (uitvoering investering tijdens de zomerstilstand)
- Grote reinigungsactie van de kanalen van de verbrandingsgassen (tijdens de zomerstilstand)
- Uitvoeren van extra metingen i.s.m. de R&D-afdeling

Smelter

- Oven- en slijpgebouw: aangepaste werking van dakafzuiging, opvolging van geplaatste filtermatten
- Optimalisatie van de hygiëne gasafzuiging

Hoogoven/Convertor

- Maatregelen ter hoogte van de koeling en voor behandeling van vliegstoffen

Interne logistiek

- Windbarometer is in voege sinds januari 2021 (weersafhankelijke werking in functie van voorspelde windsnelheden).
- Ingebruikname van nieuwe maalmolen (site Olen). Verdere optimalisatie.
- Overdekte stockagelocatie werd opgeleverd.

Verderzetting van het kuisprogramma in Moretusburg.

Uitbreiden van de capaciteit van de waterzuivering: studie werd afgerond.

Groene zone op het fabrieksterrein (6.000 m² groen): vergunningsaanvraag is ingediend bij de provincie. Vrijwillige verkoop van de huizen in Moretusburg is lopende (zone 1: alle gezinnen, zone 2: gezinnen met kinderen tot 12 jaar).

Extra en nieuwe verbetermaatregelen:

- Onderzoek naar welke bronnen en omstandigheden nog significante niet-geleide emissies van zware metalen en stof veroorzaken, inclusief prioritering van aan te pakken bronnen en een plan van aanpak. Validatie door erkend deskundige lucht (deadline: januari 2022)
- Specifiek onderzoek naar de mogelijkheden tot reductie van niet-geleide emissies afkomstig van het stockeren en behandelen van materialen op de site, in kaart brengen welke bijkomende maatregelen op welke termijn kunnen uitgevoerd worden om opwaai van stof van deze materialen te voorkomen, en een plan van aanpak. Validatie door een erkend deskundige lucht (deadline: januari 2022)

5. Stand van zaken bodemanalyses (OVAM)

Petra De Clercq van OVAM licht kort de huidige stand van zaken toe. Er werden bodemstalen genomen op een selectie van locaties (straal van 1 km rond de fabriek) waar meerdere jongeren kinderen samen aanwezig kunnen zijn. De resultaten van de bodemanalyses zijn binnen. Er is een ontwerp rapport opgemaakt. OVAM zal zo snel als mogelijk contact opnemen met Logo, stad Antwerpen en Umicore om het rapport en de communicatie naar de betrokkenen te bespreken.

Ongeruste mensen uit de buurt die zelf bodemstalen hebben laten analyseren, mogen altijd contact opnemen met OVAM (nele.bal@ovam.be) voor meer informatie, interpretatie van de resultaten en advies.

6. Communicatie

Onmiddellijke communicatie na de medische werkgroep:

- Persbericht van de medische werkgroep. Focus ligt op de resultaten van de lood-in-bloedwaarden.
- Brief van Umicore wordt in de wijk verspreid. Focus ligt op de maatregelen die door de fabriek genomen worden.

Infomoment voor buurtbewoners volgt eind juni of in juli (via videoconferencing).

Communicatie naar de inwoners is en blijft een aandachtspunt. Een overkoepelende coördinatiegroep (boven medische en technische werkgroep) is in het leven geroepen om onder meer de communicatie te stroomlijnen. In mei is er een eerste kennismakingsvergadering geweest. In september komt de coördinatiegroep opnieuw samen om afspraken rond communicatie te maken.

- Een duidelijke en transparante communicatie is belangrijk (zowel wat betreft resultaten als projecten die opgestart of lopende zijn).
- Er is nood aan een platform waar alle beschikbare informatie gecentraliseerd is voor de buurtbewoners. Logo bekijkt nog of zij dit kunnen aanbieden.
- District Hoboken kijkt de beschikbare informatie voor (nieuwe) bewoners na en of een update van informatie nodig is. Belangrijke punten blijven preventiemaatregelen bij verbouwingen en teeltadvies.
- Verschillende mensen hebben vragen omtrent kinderwens, zwangerschap, borstvoeding en de problematiek van de zware metalen. Logo zal dit opnemen in samenwerking met PIH en AZG.
- Voor interpretatie van bodemresultaten of advies kan steeds contact opgenomen worden met OVAM.
- In het verleden werden scholen al eens gecontacteerd i.v.m. preventie- en hygiënemaatregelen maar dit is nog niet gebeurd bij kinderdagverblijven. Logo zal dit opnemen.

7. Varia

Zorgondersteuning

Er zijn ondertussen 13 zorgdossiers lopende. Deze worden in nauwe samenwerking met CLB opgevolgd.

Stand van zaken humane biomonitoring

Het project van de humane biomonitoring is in volle voorbereiding.

Het projectplan en de overeenkomst worden besproken op de stuurgroep van juni. Daarna worden deze voor advies voorgelegd aan de inspecteur van financiën (Vlaams niveau). Na goedkeuring kan de overeenkomst ondertekend worden en kan de (Europese) aanbestedingsprocedure van start gaan. De gunning van de opdracht zal ten vroegste in september gebeuren. Communicatie en toelichting van het project volgen in het najaar.

Volgende vergadering van de Medische Werkgroep Hoboken:

3 december 2021 van 9 tot 12u

Bijlagen bij het verslag:

1. Rapport 'Bevolkingsonderzoek lood in bloed. Wijk Moretusburg-Hertogvelden. Voorjaar 2021.' van PIH
2. Rapport 'Extra deelnemers' van PIH
3. Samenvatting: Luchtverontreiniging in de omgeving van de Umicore vestiging in Hoboken in 2020 van VMM